

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เพิ่งสร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า

เจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 - 2468

วิศรุต บวงสรวง *

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

The Invented Sacred Objects under King Vajiravudh's Reign 2453 - 2468 B.E.

Witsaroot Buangsuang*

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 13 March 2020

Revised 1 May 2020

Accepted 23 July 2020

คำสำคัญ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-

เจ้าอยู่หัว

ชาตินิยม

ศาสนวัตถุ

บทคัดย่อ

บทความนี้ ต้องการชี้ให้เห็นว่าศาสนวัตถุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองได้ โดยในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษาศาสนวัตถุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงเป็นผู้สถาปนาอุดมการณ์ชาตินิยมที่เน้น "ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์" ในรัชกาลนี้ ได้มีการประดิษฐ์สร้างศาสนวัตถุตามคติพุทธศาสนา มีการค้นพบโบราณวัตถุที่มีรูปสัญลักษณ์ตามคติพราหมณ์ - ฮินดู และอาวุธโบราณของพระมหากษัตริย์นักรบในอดีต รวมถึงดวงวิญญาณลี้ลับผู้จงรักภักดี สรรพวัตถุเหล่านี้ รัชกาลที่ 6 ทรงนำมาอธิบายส่งเสริมสถานะของพระองค์ให้สูงส่งยิ่งขึ้นด้วยการตีความหมายพระพุทธรูปตามคติธรรมราชา สถานะสมมติเทพที่สัมพันธ์กับโบราณวัตถุ และภาพลักษณ์ของวีรกษัตริย์นักรบด้วยศาสตราวุธโบราณ

Abstract

This article aims to show how religious and sacred objects can be used to analyze political ideas. In this study, the author chooses to focus on religious and sacred objects during time of Rama VI, who promoted nationalism under the motto "Nation, Religion, and Monarchy". During this reign, there was a series of sacred object discoveries, both of Hinduism and Buddhism, as well as the establishment of Buddhist places of worship. All the above items were brought by the King to glorify himself as Dhammaraja in Buddhism and Devaraja in Hinduism.

* Corresponding author

E-mail address:

wbuangsuang@gmail.com

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุซงกีนิพนธ์ เรื่อง "ศาสนวัตถุกับอุดมการณ์กษัตริย์นิยมไทย พุทธทศวรรษ 2410 - 2540" โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชระ สินธุประมา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

1. บทนำ

เดวิด เค. วัตต์ (David K. Wyatt) เคยกล่าวไว้ว่า หากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงเป็นผู้สถาปนาราชอาณาจักรสยามสมัยใหม่แล้ว พระราชโอรสที่สืบราชสมบัติต่อมานั้นเองที่เป็นผู้สร้างความเป็น “ชาติ” (Nation) ให้เกิดขึ้น² โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (ครองราชย์ พ.ศ. 2453 - 2468) ผู้ทรงสถาปนาแนวคิดชาตินิยม ที่เน้นหลัก “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับอุดมการณ์ความเป็นชาติ รัชกาลที่ 6 จึงเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดชาตินิยมที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำ และจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์แนวคิดชาตินิยมไทย³ ด้วยเหตุนี้จึงควรศึกษาเพิ่มเติมว่า ภายใต้กระบวนการสร้างแนวคิด “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ในรัชกาลนี้ ศาสนวัตถุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ถูกนำมาใช้อย่างไรบ้าง เพื่อเสริมอุดมการณ์ชาตินิยมสยามที่มีรัชกาลที่ 6 ทรงเป็นผู้นำ

ที่ผ่านมา บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์การเมืองในรัชกาลที่ 6 เน้นไปที่การวิเคราะห์ตัวบทเพื่อตีความแนวพระราชดำริทางการเมืองของพระองค์ผ่านหลักฐานประเภทงานพระราชนิพนธ์ต่างๆ และแนวการดำเนินนโยบายทางการเมือง⁴ รวมถึงการเสนอว่ารัชกาลที่ 6 ทรงพยายามสร้างภาพลักษณ์ว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถด้านการทหาร และการสร้างกองกำลังส่วนพระองค์เพื่อคานอำนาจในพระราชสำนัก⁵ และบทวิเคราะห์ที่เสนอว่ารัชกาลที่ 6 ทรงตีความแนวคิดในพระพุทธศาสนาให้สัมพันธ์กับความเป็นชาติที่ต้องร้อยรัดเข้ากับพระมหากษัตริย์อย่างแนบแน่น⁶

² David K. Wyatt, *Thailand: A Short History*, Second Edition, (Chiang Mai: Silkworm Books, 2004), 210.

³ Walter F. Vella, *Chaiyo! King Vajiravudh and The Development of Thai Nationalism*, Assisted by Dorothy B. Vella (Honolulu: University Press of Hawaii, c1978), xiv–xv.

⁴ มัทนา เกษมกล, “การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครอง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468),” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517)., กรรณภรณ์ สุวรรณานนท์, “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517)., Walter F. Vella, *Chaiyo! King Vajiravudh and The Development of Thai Nationalism*, 1978.

⁵ เทพ บุญตานนท์, *การเมืองในการทหารไทยสมัยรัชกาลที่ 6* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559).

⁶ ภัชราพร ช้างแก้ว, “พุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530)

จะเห็นได้ว่างานศึกษาที่ผ่านมามักมุ่งเน้นวิเคราะห์แนวพระราชดำริทางการเมืองของรัชกาลที่ 6 ผ่านงานพระราชนิพนธ์เป็นส่วนมาก แต่งานที่จะอธิบายว่า บรรดาศาสนวัตถุและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีบทบาทและสถานะอย่างไรในการเสริมสร้างพระราชบารมีของรัชกาลที่ 6 ยังไม่กระจ่างชัดนัก เพราะตามคติสมมติเทพอันเป็นรากฐานความคิดทางการเมืองไทยนั้น การที่พระมหากษัตริย์ทรงได้ครอบครองของวิเศษไม่ว่าจะเป็น วัตถุ เช่น ธง ศาสดราวุธ หรือสัตว์มงคล เช่น ช้างเผือกฯ ล้วนเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงพระราชบารมีของพระมหากษัตริย์⁷ เพราะฉะนั้น เมื่อช่วงรัชกาลที่ 6 เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญของประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย การครอบครอง รวบรวม และประดิษฐ์สร้างสิ่งศักดิ์วิเศษใดๆ ก็ย่อมมีสถานะสำคัญตามไปด้วย

2. ภาพรวมบริบททางการเมืองในช่วงต้นรัชกาลที่ 6

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเสวยราชสมบัติต่อจากพระราชบิดา เมื่อ พ.ศ. 2453 ฐานะความเป็นพระมหากษัตริย์ก็ถูกท้าทายนับตั้งแต่ต้นรัชกาล เนื่องจาก การที่ทรงเคยมีความขัดแย้งกับเหล่าทหารตั้งแต่ก่อนรับพระราชสมบัติ จนลุกลามจนกลายเป็น เหตุการณ์กบฏ ร.ศ. 130 ประกอบกระแสเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง การที่ ทรงไม่คอยได้รับการยอมรับและสนับสนุนเท่าใดนักจากบรรดาพระยูรญาติ รวมถึงอำนาจใน การบริหารราชการแผ่นดินส่วนใหญ่ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเหล่าพระบรมศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ที่ใกล้ชิดกับรัชกาลก่อน ทำให้ต้องทรงระมัดระวังในการบริหารราชการแผ่นดินไม่ให้เกิด กระทบกระทั่งกับเครือข่ายอำนาจเดิม⁸ และนับแต่ครองราชย์ทรงรู้สึกว่าจะต้องเผชิญกับความยากลำบาก ในการรักษาพระราชอำนาจ หวาดระแวงพระญาติใกล้ชิด ส่วนนอกราชสำนักก็ต้องเผชิญกับ กลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่เรียกร้องรัฐธรรมนูญ และระบอบประชาธิปไตย การเกิดขึ้นของ กบฏ ร.ศ. 130 ทำให้ทรงอยู่อย่างหวาดผวากับการกบฏ มักใช้ชีวิตส่วนพระองค์กับกลุ่ม ข้าราชการบริวารใกล้ชิด ห่วงเหินพระราชวงศ์และข้าราชการ ซึ่งยิ่งตอกย้ำความไม่มั่นพระทัยใน เสถียรภาพทางการเมืองของพระองค์มากยิ่งขึ้น⁹ ภายใต้บริบทดังกล่าวนี้เอง ที่มีการสร้าง รวบรวมบรรดาศาสนวัตถุและโบราณวัตถุต่าง ๆ ขึ้น ที่มีนัยสำคัญในหนุนเสริมพระราชบารมี ทางการเมืองของรัชกาลที่ 6

⁷ วรพร ภูวงศ์พันธุ์, *สถาบันกษัตริย์ในกฎหมายเกียรติยศ*, (นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555), 63-87.

⁸ David K. Wyatt, *Thailand: A Short History*, 211-212.

⁹ ชานันท์ ยอดหงษ์, “นายใน” *สมัยรัชกาลที่ 6*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: มติชน, 2560), 232-233.

3. พระพุทธปฏิมากับความชอบธรรมทางการเมือง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ทรงรับพระราชสมภพติดต่อกับพระราชบิดาเมื่อ พ.ศ. 2453 และเป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกที่ขึ้นครองราชย์โดยวิธีการกำหนดตำแหน่งพระรัชทายาทแบบใหม่¹⁰ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งเป็นตำแหน่งพระรัชทายาทที่ชัดเจนอยู่แล้วก็ตาม แต่เมื่อทรงมีพระบรมราชาธิบายถึงความชอบธรรมในการขึ้นสืบพระราชสมภพดินนั้น ทรงอ้างถึงการได้รับพระราชทาน “พระชัยนวโลหะ” จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ดังที่ทรงมีพระบรมราชาธิบายว่า

แต่เดิมตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชินีหาได้มีไม่ได้เคยมีแต่พระพระบรมราชเทวี พระวรวงศ์เธอ พระราชเทวี และพระอัครชายา ตำแหน่งเหล่านี้ นับว่าพระมารดาได้ไปขึ้นตามพระโอรสทั้งนั้น มาต่อเมื่อรัตนโกสินทรศก 116 (พ.ศ. 2440) เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินประเทศยุโรปครั้งที่ 2 จึงได้สถาปนาเสด็จแม่ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ผู้ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ เมื่อได้ทรงสถาปนาขึ้นเช่นนั้นแล้ว ต้องพึงถือเอาเป็นแน่ว่า ถึงอย่างไรๆ เสด็จแม่คงทรงดำรงพระอิศริยยศเป็นพระอัครมเหสี ใหญ่ยิ่งกว่าพระมเหสีอื่นๆ ทุกองค์ตลอดมา ครั้นเมื่อตัวฉันเองกลับเข้ามาจากศึกษาที่ประเทศยุโรปใน พ.ศ. 2445 ฉันได้รับพระราชทานพระชัยนวโลหะในพระที่นั่งไพศาล ต่อหน้าเจ้านายเป็นอันมาก เมื่อพระราชทานพระองค์นั้น ทูลกระหม่อมได้มีพระราชดำรัสว่า พระชัยองค์นั้นได้ทรงหล่อที่พระราชวังบางปะอิน เมื่อรัตนโกสินทรศก 112 (พ.ศ. 2436) และเดิมตั้งพระราชหฤทัยว่าจะพระราชทานแต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ แต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นั้นสวรรคตเสียก่อนที่ได้รับพระราชทาน บัดนี้ได้ทรงตั้งแต่งตั้งให้ฉันเป็นพระยุพราชรัชทายาทแล้ว จึงพระราชทานพระชัยองค์นั้นไว้ให้เป็นสวัสดิมงคลสืบไป แต่ทรงกำชับว่าให้พึงเข้าใจว่าพระราชทานไว้สำหรับพระราชโอรสของเสด็จแม่ทุกคน เมื่อใครเป็นผู้มีอายุมากที่สุด

¹⁰ Walter F. Vella, *Chaiyo! King Vajiravudh and The Development of Thai Nationalism*, 1-12.

พวกพี่น้องก็ให้เป็นผู้รักษากันต่อ ๆ ลงไปตามลำดับ อาศัยข้อความตามที่
ได้กล่าวมานี้ จึงเห็นว่า พระบรมราชาธิบายของทูลกระหม่อมพ้อมีเค้าสังเกต
ได้ว่า พระโอรสของเสด็จแม่ควรวีจะได้เป็นผู้สืบสันตติวงศ์เป็นลำดับตาม
อาวุโส¹¹ (สะกดตามต้นฉบับ)

จากพระบรมราชาธิบายจะเห็นได้ว่า พระชัชวาลโหระองค์นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้นเพื่อพระราชทานพระราชโอรสที่ทรงอยู่ในฐานะรัชทายาท ซึ่งในขณะนั้น
คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาชิรุณหิศ ผู้ทรงรับตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร
พระองค์แรก แต่เนื่องจากสวรรคตก่อน ไม่ได้ขึ้นครองราชย์ จึงทรงพระราชทานพระชัชวาลโหระ
องค์นั้นแก่รัชกาลที่ 6 ซึ่งได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสยามมกุฎราชกุมารพระองค์ที่ 2 พระชัชวาลโหระ
นั้นจึงเสมือนสัญลักษณ์ของผู้ที่จะสืบพระราชสมบัติต่อไป เหตุนี้ รัชกาลที่ 6 จึงทรงอ้างว่าเป็น
พระราชประสงค์ของพระราชบิดาว่า พระชัชวาลโหระองค์นั้นควรได้รับการรักษาต่อไปในบรรดา
พระอนุชาร่วมพระราชมารดาเดียวกันกับพระองค์ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่ควรได้รับราชสมบัติ
สืบต่อไปภายหลัง

ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งที่ 2 ของรัชกาลที่ 6 เมื่อ พ.ศ. 2454 พระชัชวาลโหระ
องค์นั้น ก็ได้รับการอัญเชิญขึ้นตั้งบนพระแท่นพระราชพิธีด้วย ดังความว่า “...บนพระแท่นบรรทม
ตั้งมาหมู่ ประดิษฐานพระชัชวาลโหระของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระราชทาน...”¹² เช่นเดียวกับ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 พระอนุชาร่วมพระราชมารดา ที่สืบราชบัลลังก์
ต่อมา เมื่อทรงประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก็ได้อัญเชิญพระชัชวาลโหระ รัชกาลที่ 5 ขึ้น
ตั้งบนพระแท่นบรรทม พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานด้วย¹³ แสดงให้เห็นถึงสถานะความสำคัญของ
พระชัชวาลโหระ รัชกาลที่ 5 ที่มีต่อพระราชโอรสทั้งสองพระองค์ที่สืบราชสมบัติต่อมาได้อย่าง
ชัดเจนยิ่ง

ปรากฏด้วยว่ารัชกาลที่ 6 มีพระราชนิยมในการสร่งนำพระชัชวาลโหระเพื่อใช้ทำน้ำมนต์
พระราชทานแก่ราษฎร ตั้งแต่ก่อนที่จะทรงขึ้นครองราชย์แล้ว เช่น เมื่อทรงเสด็จฯ ประพาส

¹¹ งาม วชิราวุธ [นามแฝง], *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ: มติชน, 2552), 149-150.

¹² จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทูลกระหม่อมสำหรับพระนครรวบรวมจัดพิมพ์ พระราชทานในงานเฉลิม
พระชนม์พรรษา ปีฉุน พ.ศ. 2466 (พระนคร: โรงพิมพ์พรหมนาคร, 2466), 13.

¹³ รายละเอียดพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระราชมณเฑียร (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
ประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แล แสดงเลียบพระนคร พระพุทธศักราช 2468), บรรณานุกรมโดยศาสตราจารย์พิเศษ
รงทอง จันทรางศุ, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2558), 13. (สะกดตามต้นฉบับ)

หัวเมืองปักชีใต้ เมื่อ ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452) นั้น รัชกาลที่ 6 “...ทรงสงวนน้ำพระไชย แล้วรดพระราชทานทุกคน จึงเป็นที่ยินดีกันมาก”¹⁴ ครั้นต่อมาเมื่อทรงเสด็จฯ ไปนมัสการพระเจดีย์ยุทธหัตถี เมืองสุพรรณบุรี ก็ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ว่า มีราษฎรตั้งเครื่องสักการบูชาถวายการต้อนรับตลอดเส้นทางเสด็จฯ “...เราได้สงวนน้ำพระไชยเนาโหลให้น้ำมนต์ให้ประและแจกแก่ราษฎรไปดูเป็นที่ชื่นชมยินดีกันมาก...มีผู้ร้องขอน้ำมนต์ด้วย จึงตกลงต้องทรงพระไชยแล้วให้เจ้าเมืองรับน้ำไปแจก ก็เลยเป็นธรรมเนียมต่อมา พวกราษฎรที่พบทั้งตามริมทางที่ผ่านมา ทั้งที่มาชุมนุมกันคอยดูอยู่ตามที่พัก คู่มือความจงรักภักดีนิยมบุญบารมีกันมาก...” (สะกดตามต้นฉบับ)¹⁵

นอกจากแสดงให้เห็นความสำคัญของพระพุทธรูปที่ทรงได้รับพระราชทานจากรัชกาลที่ 5 กับสถานะในการสืบพระราชสมบัติของพระองค์ และทรงสงวนสิทธิสายการสืบพระราชสันตติวงศ์ ให้อยู่ในเฉพาะพระอนุชาในพระราชมารดาเดียวกันกับพระองค์ ให้เหนือกว่าพระอนุชาต่างพระราชมารดา และยังทรงใช้พระไชยเนาโหลเหล่านั้นทำน้ำมนต์พระราชทานเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับราษฎรทั่วไปด้วย พระชัยเนาโหลเหล่านี้จึงถูกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้กับพระองค์มากขึ้นไปอีก

รัชกาลที่ 6 ยังได้ทรงสถาปนาพระพุทธรูปตามคติพุทธศาสนาขึ้นด้วย คือ “พระพุทธรุณีรัตนปฏิมากร” (พระแก้วมรกตน้อย - สะกดตามต้นฉบับ)* โดยในระหว่าง พ.ศ. 2456 - 2457 ทรงมีพระราชดำริว่า พระพุทธรุณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) นั้นเป็นพระราชสิริแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและกรุงรัตนโกสินทร์ ได้รับความเคารพนับถืออย่างกว้างขวางว่าเป็นของวิเศษไม่ว่าชาติ และศาสนาใด พระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีก็เคารพบูชาพระพุทธรุณีมานั้นเสมอ จึงทรงพระราชดำริว่าในรัชกาลของพระองค์ พระราชวังสวนดุสิตก็เป็นที่ประทับสำคัญ สมควรที่จะต้องมีพระพุทธรูปสำคัญไว้สักการบูชา และไม่มีสิ่งใด

¹⁴ จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักชีใต้ ร.ศ. 128 ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ พินิจในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาเสวกเอก พระยาอุดมราชภักดี (โถ สุจริตกุล) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 27 มิถุนายน 2502, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2502), 20.

¹⁵ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศตวรรษ 2456 รัตนโกสินทรศก 132 ปีที่ 4 ในรัชกาล เล่ม 2 วันที่ 25 พฤศจิกายน ถึง วันที่ 31 มีนาคม เผยแพร่เป็นที่ระลึกในวันมหาธีรราชเจ้า 25 พฤศจิกายน 2547 ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร), 19.

* ทรงพระราชทานพระนามว่า พระพุทธรุณีรัตนปฏิมากร (แก้วมรกตน้อย -สะกดตามแบบเดิม) หรือ “พระแก้วมรกตน้อย” เพื่อให้แตกต่างไปจากพระแก้วมรกตองค์เดิม ในพระบรมมหาราชวัง

ดียิ่งไปกว่าพระพุทธรูปที่ทำด้วยวัตถุที่วิเศษและหายาก เช่นเดียวกับพระพุทธรูปหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) ในพระบรมมหาราชวัง¹⁶

จึงได้ทรงสืบแสวงหาแก้ววิเศษเพื่อใช้สร้างพระพุทธรูป และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ช่างปั้นรูปพระพุทธรูปขึ้นมาเป็นต้นแบบจนพอพระทัย แล้วทรงพระราชทานต้นแบบพระพุทธรูปนั้นให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ซึ่งทรงประทับอยู่ในทวีปยุโรป เพื่อเสาะแสวงหาแก้วมรกต และช่างฝีมือดีให้เจียรไนแก้วมรกตนั้นขึ้นเป็นพระพุทธรูปมาตามตัวอย่าง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ทรงใช้เวลานานในการเสาะแสวงหาแก้วมรกตและช่างฝีมือดีในรัสเซีย แต่เมื่อช่างแกะพระสำเร็จแล้ว พระพุทธรูปนั้นก็ชำรุดเสียหายไป จึงต้องทรงแสวงหาแก้วมรกตก้อนใหม่ ซึ่งครั้งหลังนี้ได้แก้วก้อนใหญ่กว่าเดิม และช่างสามารถเจียรไนออกมาได้พระพุทธรูปปฏิมาที่งดงามมากกว่าครั้งก่อน¹⁷

เมื่อพระพุทธรูปปฏิมานั้นสร้างแล้วเสร็จ ได้ขนส่งทางเรือจากรัสเซียเข้ามายังกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้นในยุโรป การเดินเรือในน่านน้ำดังกล่าวจึงเต็มไปด้วยอันตรายจากการสู้รบ แต่ด้วย “...เดชพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระองค์ทรงตั้งพระราชหฤทัยด้วยพระมหากรุณาเพื่อแสวงผลอันดีเป็นพระพุทธรูปศาสนูปถัมภกแลประกอบด้วยพระพุทธานุภาพ จึงอาจบันดาลให้เรือลำที่ได้เชิญพระพุทธรูปหามณีรัตนปฏิมากรพระองค์นี้ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวงลุล่วงมาได้จนพระพุทธรูปปฏิมากรถึงกรุงเทพฯ โดยสวัสดิภาพ...”¹⁸

เมื่อพิจารณาจากโครงเรื่องเล่าการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาองค์นี้จะเห็นได้ว่า มีลักษณะปาฏิหาริย์ที่เนื่องด้วยโลกสมัยใหม่กับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นับแต่การแสวงหาแก้วมรกตที่ต้องใช้แกะเป็นองค์พระจากทวีปยุโรป และเมื่อต้องเชิญพระพุทธรูปปฏิมานั้นมาสยามก็ต้องผ่านทะเลอันเป็นสมรภูมิของสงครามโลก แต่ด้วยพุทธานุภาพและพระบารมีก็ผ่านพ้นมาด้วยดี โครงสร้างการเล่าเรื่องดังกล่าว คล้ายคลึงการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงยกทัพไปตีเวียงจันทน์ แล้วทรงอัญเชิญพระพุทธรูปหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) เข้ามายังกรุงธนบุรี และพระพุทธรูปนั้นกลายเป็นของศักดิ์สิทธิ์ประจำพระราชวงศ์จักรี และกรุงรัตนโกสินทร์

สายชล สัตยานุรักษ์ อธิบายว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงทำนุบำรุงพระพุทธรูปและพระบรมธาตุ โปรดฯ ให้รวบรวมพระพุทธรูปสำคัญมาไว้ที่กรุงรัตนโกสินทร์

¹⁶ พระราชพิธีพุทธาภิเษก แลสมโภชพระพุทธรูปหามณีรัตนปฏิมากร (แก้วมรกตน้อย), ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 31 ตอนที่ 31 (วันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2457): 2327-2328.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, 2327-2328.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 2329.

พระแก้วมรกตน้อยได้ โดยปรากฏว่ามีผู้มานมัสการเป็นจำนวนมากทุกวัน นับจำนวนได้ราวสองหมื่นคน²¹

“พระแก้วมรกตน้อย” ของรัชกาลที่ 6 นับเป็นพระพุทธรูปปฏิมาองค์แรกในประวัติศาสตร์ราชสำนักสยาม ที่วัตถุที่ใช้ในการสร้างและฉากหลังของเรื่องเล่าปาฏิหาริย์เกิดขึ้นในดินแดนยุโรปที่สัมพันธ์กับบริบทโลกสมัยใหม่ เพราะพระแก้วมรกตน้อยทรงสำแดงปาฏิหาริย์ในมหาสมุทรของตะวันตกระหว่างมหาสงคราม นอกจากนี้ แม้ว่าจะเป็นพระพุทธรูปปฏิมาที่สร้างขึ้นจากหินในดินแดนตะวันตก แต่ก็ได้รับการเจียรไนให้เป็นพระพุทธรูปปฏิมาตามแบบของสยามได้ และนำความร่มเย็นมาสู่พระนครของสยาม เปรียบได้กับรัชกาลที่ 6 ที่ทรงเป็นดุษฎีนิมิตจากดินแดนตะวันตก เพราะทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของสยามที่สำเร็จการศึกษาจากยุโรป²² พระแก้วมรกตน้อย จึงเป็นพระพุทธรูปปฏิมาที่มีนัยสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้กับรัชกาลที่ 6 เช่นเดียวกับพระชัยนวโลหะกับการขึ้นครองราชสมบัติด้วย

3. เทพศาสตราวุธกับสถานะสมมติเทพ

พระมหากษัตริย์ทรงดำรงสถานะเป็นสมมติเทพตามคติพราหมณ์ - ฮินดู สถานะดังกล่าวส่วนหนึ่งแสดงออกผ่านการที่ทรงครอบครองของศักดิ์สิทธิ์วิเศษต่าง ๆ ที่สำคัญคือเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์²³ อย่างไรก็ตาม ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเฉพาะต่างออกไป คือ ในรัชกาลของพระองค์มีการค้นพบโบราณวัตถุโดยบังเอิญ แต่เสริมภาพลักษณ์สถานะสมมติเทพของพระองค์หลายประการด้วยกัน และพระองค์เองก็ทรงยกย่องว่าโบราณวัตถุเหล่านั้นเป็นของวิเศษคู่พระราชบารมี

การค้นพบโบราณวัตถุดังกล่าว เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นรัชกาล ตั้งแต่ พ.ศ. 2453 อันเป็นปีแรกแห่งรัชกาลนั้น ดังปรากฏว่า พระอธิการกลิ่น เจ้าอาวาสวัดพระประโทน จังหวัดนครปฐม ได้ทูลเกล้าฯ ถวายแผ่นสัมฤทธิ์รูปพระกระปี่ธูช (วานร) และพระครุฑพ่าห์ เนื่องในการที่ทรงเสด็จฯ พระปฐมเจดีย์และเฉลิมพระราชมนเฑียรที่พระราชวังสนามจันทร์ เมื่อ พ.ศ. 2453 ต่อมาได้ทรงให้นำแผ่นสัมฤทธิ์ดังกล่าวทำเป็นเครื่องประกอบกับคันธงขึ้น และอัญเชิญเข้าร่วมพิธีครั้งแรกในพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ในปีเดียวกัน และใช้เป็นธงนำเสด็จฯ ในกระบวนราชมมา

²¹ เรื่องเดียวกัน, 2336.

²² Walter F. Vella, *Chaiyo! King Vajiravudh and The Development of Thai Nationalism*, 6-12.

²³ วรพร ภู่งศ์พันธุ์, *สถาบันกษัตริย์ในกฎหมายไทยโบราณ*, 63.

ตั้งแต่ครั้งนั้น²⁴ ในเชิงรูปสัญลักษณ์นั้น ทั้งวานรและครุฑเป็นเทพพาหนะของพระนารายณ์ ซึ่งตามคติสมมติเทพนั้นพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระนารายณ์อวตารนั่นเอง²⁵ การได้ทรงทั้งสองดังกล่าวจึงเป็นตอกย้ำสถานะสมมติเทพตั้งแต่ปีแรกของรัชกาลที่ 6 และนับแต่ครั้งนั้น ก็ทรงได้โบราณวัตถุคู่พระราชบารมีอีกหลายอย่าง

ในวันประกอบพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนำคันศรโบราณขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 6 ด้วย ครตดังกล่าวเป็นของโบราณ ถูกค้นพบเนื่องจากพระอธิการรุ่ง วัดหนองदानवल อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ คุณคนกับข้างไปตัดไม้อยู่ในดงหนองคันไถ ครั้นวันหนึ่งพระอธิการรุ่งให้ศิษย์วัดไปหาใบตองมวนยาสูบบนเขาซอนเตื่อ เมื่อถึงบนเขาพบศิลาก้อนสองก้อนตั้งข้างกันอยู่ ศิษย์วัดมองเห็นปลายคันศรเป็นรูปเศียรพระยานาคโผล่อยู่ในกองใบไม้ระหว่างซอกศิลาทั้งสอง เมื่อแรกเจอดังกล่าวเป็นพระพุทธรูป ครั้นยกขึ้นกลับพบว่า เป็นคันศรและลูกศร 1 ลูก จึงนำมาถวายพระอธิการรุ่ง ข้าหลวงมณฑลเทศาภิบาลเห็นว่าเป็นของสำคัญจึงนำขึ้นถวายสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงมีพระวินิจฉัยว่า ครตดังกล่าวเป็นของที่สร้างขึ้นไว้เป็นวัตถุบูชา สำหรับประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะ ทั้งเป็นของโบราณแน่แท้ และทรงไม่เคยเห็นของโบราณเช่นนี้มาก่อน การที่พบครตดังกล่าว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพกราบทูลรัชกาลที่ 6 ว่า “...ในคราวนี้ไม่สามารถจะเห็นเป็นอย่างอื่น นอกจากว่าเพนของวิเศษมาสู่พระบารมีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ด้วยอำนาจพระบรมราชบุญญาภิธานิหารเปนมหัสจรรย์...”²⁶

รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่าครตโบราณนั้น “...ทำด้วยฝีมืออันดีวิจิตรยิ่งนัก ทั้งปลายลูกศรที่เป็นรูปวชิระก็พึงจะเคยเห็นครั้งนี้เป็นครั้งแรก นึกดูก็ราวกับจะสร้างขึ้นไว้สำหรับหม่อมฉัน...”²⁷ ทั้งนี้เพราะทรงมีพระนามแต่แรกประสูติว่า สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ²⁸ อีกทั้งตราพระราชลัญจกรประจำรัชกาลนั้น เป็นรูปวชิราวุธ

²⁴ ึ่งพระกระเปื้อนพระครุฑพาหน้อย แลพระแสงศรกำลังราม, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 28 ตอนที่ 9 (วันที่ 9 เมษายน ร.ศ. 130): 37-42., พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลายพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 ไปสนามจันทร์และขึ้นพระตำหนัก เผยแพร่เป็นที่ระลึกในวันมหาธีรราชเจ้า 25 พฤศจิกายน 2540 ณ พระตำหนักทับขวัญ พระราชวังสนามจันทร์, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

²⁵ วรพร ภู่งศ์พันธ์, สถาบันกษัตริย์ในกฎมณเฑียรบาล, 71-73.

²⁶ หจข. ร. 6 บ12. โบราณคดี, วัตถุ/2 ครตโบราณที่เก็บได้ที่เขาซอนเตื่อกับรูปกระเปื้อนครุฑพาหนะ (26-27 มีนาคม พ.ศ. 2453), 2 - 4.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, 5.

²⁸ กำหนดการรับพระสุพรรณบัตรเฉลิมพระนาม (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ), ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 5 ตอนที่ 47 (วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2431): 415.

เปล่งรัศมีเป็นสายฟ้า เป็นสัญลักษณ์ของพระบรมนามาภิไธย “วชิราวุธ” ซึ่งหมายถึง สายฟ้า อันเป็นอาวุธของพระอินทร์²⁹ ครั้นเมื่อเจ้าพนักงานชำระล้างศโรภราณดังกล่าวแล้ว ทรงพระราชทานนามศรนั้นว่า “พระแสงศรกำลังราม” ซึ่งหมายถึงศรของพระราม³⁰ และได้อัญเชิญขึ้นตั้งในมณฑลพิธี เจ้าพนักงานเล่ากันว่าในวันแรกที่ยกพระแสงศรกำลังรามขึ้นตั้งบนพระแท่นมณฑลพิธีนั้น มีงูเขียวตัวหนึ่งมาพันศรเล่มนั้นตลอดทั้งคืน³¹ เป็นที่น่าสนใจว่า ศโรภราณดังกล่าวบังเอิญมีรูปสัญลักษณ์เป็นวชิระ สอดคล้องกับพระนามของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันเป็นตอกย้ำว่าศรดังกล่าวเป็นของศักดิ์สิทธิ์เฉพาะรัชกาลของพระองค์

พระแสงศรกำลังรามมีความสำคัญต่อรัชกาลที่ 6 อย่างชัดเจน เพราะเมื่อมีการประกอบพระราชพิธีการถือน้ำเป็นการเฉพาะสำหรับสมาชิกเสือป่า รัชกาลที่ 6 ได้ทรงยกพระแสงศรกำลังรามขึ้นด้วยพระองค์เอง ครั้นเมื่อทรงอธิษฐานแล้ว ทรงชูปางลงในบาตรหยกซึ่งมีน้ำพระพุทธรูปอยู่สำหรับกระทำน้ำพิพัฒน์สัตยาเพื่อให้เหล่าเสือป่าดื่มและถวายสัตย์สาบานว่าจะจงรักภักดี³² แสดงให้เห็นว่าของศรวิเศษดังกล่าว ถูกนำมาใช้เพื่อตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์และมุ่งให้เกิดความจงรักภักดีระหว่างพระองค์กับกองกำลังเสือป่า

สำหรับแผ่นสัมฤทธิ์รูปกระบี่ (วานร) และพระครุฑพ่าห์นั้น ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้นำไปติดเป็นเข้ากับธงพระกระบี่รูปพระครุฑพ่าห์ชุดเดิมที่สร้างมาตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เนื่องด้วยชุดธงเดิมดังกล่าวก็มีแผ่นสัมฤทธิ์ลักษณะเช่นเดียวกันติดอยู่แล้ว³³ จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงคิดประดิษฐ์เครื่องประกอบและทำเป็นธงพระกระบี่รูปพระครุฑพ่าห์น้อยขึ้น ซึ่งมีขนาดย่อมลงมาจากของเดิม โดยธงพระกระบี่รูปพื้นแดงเขียนรูปกระบี่ (วานร) ขาว ธงพระครุฑพ่าห์สีเหลืองเขียนรูปครุฑสีแดง ภายในธง

²⁹ พระราชลัญจกร (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง พับลิชชิ่ง, 2539), 90-91.

³⁰ ราม วชิราวุธ. ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, 303.

³¹ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล, พระราชวงศ์จักรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 (สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นสมัยรัชกาลที่ 6) (กรุงเทพฯ: มติชน, 2561), 42.

³² บาทตรที่ใช้เสกน้ำมนต์ในการพระราชพิธีดังกล่าวนี้ เป็นบาทตรทรงเคยใช้เมื่อครั้งผนวชเป็นพระภิกษุ, การถือน้ำสมาชิกเสือป่า, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28 ตอนที่ ง (10 มีนาคม ร.ศ.130): 2642 - 2643., การถือน้ำพิเศษกองเสือป่า มณฑลนครไชยศรี, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 28 ตอนที่ ง (24 กันยายน ร.ศ.130): 1331-1334., การพระราชพิธีถือน้ำพิเศษเสือป่า และตั้งเจ้าพระยา, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 30 ตอนที่ ง (1 มีนาคม พ.ศ. 2456): 2788-2791.

³³ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลายพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 ไปสนามจันทร์และขึ้นพระตำหนัก เฝยแพร่เป็นที่ระลึกในวันมหาธีรราชเจ้า 25 พฤศจิกายน 2540 ณ พระตำหนักที่บขวิญญู พระราชวังสนามจันทร์, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

แบบผ้าขาวเขียนอักษรยันต์ตามแบบธงพระกระบี่กระบี่ของพระครูทพาทย์ของเดิมที่สร้างขึ้นเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งพระครูสุทธธรรมสมาจาร วัดประดู่ ได้ทำพิธีลงยันต์ และอักษรที่วัดตุม พระนครศรีอยุธยา โดยค้นธงทำด้วยไม้ไชยพฤกษ์ ยอดดอกคร่ำทอง กาบธงผูกหางนกยูง เป็นรูปแพนสอดลงในแผ่นธงพระกระบี่กระบี่ของพระครูทพาทย์ของโบราณนั้นเหมือนกันทั้งคู่ ครั้นเสร็จจากพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์แล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญธงพระกระบี่กระบี่พระครูทพาทย์นั้นไปถวายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เพื่อทรงจารึกคาถาบนแผ่นสัมพัจฉรฉินท์ด้านหลังรูปพระกระบี่กระบี่พระครูทพาทย์ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงประกอบพิธีภายในพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร พร้อมด้วยพระมหाराชครูพิพิธพราหมณ์³⁴

บรรดาโบราณวัตถุที่ถูกลักขุดขึ้นในรัชกาลนี้ ยังความปลาบปลื้มพระราชหฤทัยเป็นอย่างมากต่อรัชกาลที่ 6 ดังที่ทรงมีพระราชหัตถเลขาเล่าแผ่นสัมพัจฉรฉินท์รูปกระบี่และครุฑรวมถึงพระแสงศรกำลังรามว่า

ทำให้นัรู้สึกลึบลิ้มใจเป็นอันมาก ท่านผู้ใหญ่ ๆ รวมทั้งสมเด็จพระมหาสมณเจ้าด้วย พวกนี้ร้องว่าเป็นบุญญาภิหาร เป็นของคู่พระบารมีจึงได้มา สมเด็จพระมหาสมณทรงเปรียบว่าคล้าย ๆ ได้ช้างเผือก แต่ทรงเห็นว่าดีกว่าช้างเผือก เพราะช้างต้องล้ม ส่วนของสำคัญอย่างนี้จะคงทนอยู่อีกนาน . . . ฉะนั้นฉันจึงควรยินดีในการที่ได้ของสำคัญกันกล่าวแล้วนั้น และการที่ได้ในปีที่ 1 แห่งรัชสมัยยังทำให้เป็นที่น่ายินดียิ่งขึ้นอีกส่วน 1 สำหรับตัวฉันและบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้มีความจงรักภักดี (สะกดตามต้นฉบับ)³⁵

สอดคล้องกับพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีถึงสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า การที่ทรงได้ของโบราณอันวิเศษนั้นเป็นที่น่ายินดีคล้ายกับได้ช้างเผือก เพราะพระองค์เองไม่เคยคาดหวังว่าจะได้ช้างเผือก เพราะช้างเผือกนั้นเริ่มหายาก แม้กระนั้นก็ทรงปรารถนาว่าจะไม่มีสิ่งใดมาเสริมพระบารมีฐานะพระมหากษัตริย์ของพระองค์บ้างเลยหรือ ด้วยเหตุนี้การได้มาซึ่งโบราณวัตถุอันเป็นมงคลจึงทำให้ทรงยินดีพระทัยเป็นอย่างมาก เพราะเป็นมงคลต่อพระองค์เอง พระราชวงศ์จักรีและราชอาณาจักร อีกทั้งเป็นเครื่องเตือนให้ตระหนักถึงภาระหน้าที่ต่อบ้านเมืองด้วย อนึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชหัตถเลขาตั้งกล่าวลงในหนังสือเทศาภิบาล

³⁴ ธงพระกระบี่กระบี่พระครูทพาทย์น้อย แลพระแสงศรกำลังราม, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 28 ตอน ง (วันที่ 9 เมษายน ร.ศ.130): 42.

³⁵ ราม วชิราวุธ, ประวัติต้นรัชกาลที่ 6, 303.

กระทรวงมหาดไทยเพื่อให้ข้าราชการได้ทราบโดยทั่วกัน³⁶ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ เจ้าอาวาสวัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร ได้กราบบังคมทูลว่า “พระราชหัตถเลขาตั้งเกล้าควรพิมพ์ให้ข้าราชการทราบโดยแท้ ผู้ใดทราบจะมีความชื่นชมในพระบรมราชกฤษฎีกาบริหารทั่วไปไม่เลือกน้า”³⁷ อันแสดงให้เห็นว่าทรงพยายามแผ่พระราชบารมีของพระองค์ให้กว้างออกไปในหมู่ข้าราชการด้วยบรรดาโบราณวัตถุข้างต้น ล้วนแต่เป็นไปตามคติสมมติเทพ และการทหารอย่างเด่นชัด ประกอบกับการที่ทรงนำมาใช้ประกอบพิธีกรรมสำคัญในราชสำนักตีพิมพ์ประกาศความสำคัญของโบราณวัตถุตั้งเกล้าลงในราชกิจจานุเบกษา และหนังสือราชการ ย่อมเป็นการพยายามทำให้เห็นว่า ทรงเป็นสมมติเทพที่เปี่ยมด้วยบุญญาบารมีนั่นเอง

4. ยอดธงศึกสมเด็จพระนเรศวรมหาราชกับภาพลักษณ์วีรกรรมวีรกรรม

หลังจากค้นพบพระแสงศรกำลังรามเพียง 3 ปี ก็มีการค้นพบ “ยอดธงไชยแปนรูปวชิร” (สะกดตามต้นฉบับ) อันเป็นโบราณวัตถุสำคัญอีกอย่างที่ถูกค้นพบในรัชกาลที่ 6 และก็นับเป็นอีกชิ้นหนึ่งที่มีลักษณะสอดคล้องกับพระนาม “วชิราวุธ” ของพระองค์ ดังปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เรื่อง “เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระเจดีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีไชยชนะยุทธหัตถี” (สะกดตามต้นฉบับ)³⁸ ความว่า เมื่อ พ.ศ. 2456 พระยาสุนทรสงคราม (อิ วรรณสูตร) ผู้ว่าราชการเมืองสุพรรณบุรี สำนวณพบพระเจดีย์กลางป่ารกในพื้นที่เมืองสุพรรณบุรี เมื่อตรวจสอบลักษณะสถานที่ และเรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในพื้นที่แล้ว สอดคล้องกับเรื่องราวการกระทำยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จึงได้ถ่ายรูปพระเจดีย์และสถานที่ดังกล่าวขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 6 เมื่อทรงพิจารณาแล้ว มีพระบรมราชวินิจฉัยว่าน่าเชื่อได้ว่าเป็นพระเจดีย์ยุทธหัตถี อันเป็นพระเจดีย์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับเอกราชชาติสยาม จึงทรงมีพระราชประสงค์จะเสด็จไปนมัสการพระเจดีย์ดังกล่าว โดยกระบวนเสด็จฯ เป็นไปในลักษณะการเดินทางของเสื่อป่าที่มีพระองค์ทรงเป็นผู้นำ³⁹

ในระหว่างการแผ้วถางทางเตรียมการรับเสด็จฯ นั้น ปรากฏว่าบรรดาสถานที่ซึ่งปรากฏในพระราชพงศาวดารว่าเป็นเส้นทางยกทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช มีการค้นพบของโบราณ

³⁶ หจข. ร.6 บ12. โบราณคดี, วัตถุ / 2 ครโบราณที่เก็บได้ที่เขาชอนเตือกกับรูปกระบี่รูปครุฑพ่าห์ (26 - 27 มีนาคม พ.ศ. 2453), 6-11 .

³⁷ เรื่องเดียวกัน, 13-14.

³⁸ เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระเจดีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีไชยชนะยุทธหัตถี, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 30 ตอนที่ 3 (วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2456) : 2839-2856. (สะกดตามต้นฉบับ)

³⁹ เรื่องเดียวกัน, 2840-2842.

หลายสิ่ง เช่น แหวนตราสำหรับทำพิธีและเครื่องศิลาต่างๆ⁴⁰ ครั้นเมื่อทรงเสด็จ ถึงและถวายนมัสการพระเจดีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชแล้ว พระยาสุนทรสงครามได้ทูลเกล้าฯ ถวาย “ยอดธงไชยเปนนรุปวชิร” ทำด้วยทองสัมฤทธิ์ ซึ่งค้นพบบริเวณพระเจดีย์ ยอดธงดังกล่าวมีรอยถูกกระสุนปืน จึงสันนิษฐานว่าคงจะเป็นยอดธงไชยนำหน้าช้างทรงพระที่นั่งของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช แต่ในระหว่างการรบอาจจะถูกกระสุนปืนปลิวไป แล้วจมอยู่ในกองดินนับตั้งแต่นั้น จนเพิ่งมีการค้นพบเมื่อรัชกาลที่ 6 เสด็จ มาถวายราชสักการะ⁴¹

ประกาศในราชกิจจานุเบกษาอธิบายว่า ยอดธงดังกล่าวเป็นของสิริมงคล อีกทั้งยังมีชื่อพ้องด้วยพระนามของรัชกาลที่ 6 “เป็นเหตุที่นำพิศวง คิดไปเหมือนกับเป็นของซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตั้งพระราชทศไทยประทานไว้สำหรับพระองค์ให้เป็นสวัสดิมงคล”⁴² หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุลทรงบันทึกว่า “... การที่ยอดธงจะหลุดตกอยู่ในดินนั้น จึงไม่ประหลาดอย่างไรเลย เว้นแต่ที่จมดินอยู่ได้ถึง 300 ปีเศษโดยไม่มีใครพบเสียก่อนนี้ นั่นแหละเป็นสิ่งปลาด...” (สะกดตามต้นฉบับ)⁴³ ในครั้งนั้นมีการสวด “ไชยคาถา” เป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นพระคาถาที่รัชกาลที่ 6 ทรงเพ็งพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ โดยมีทั้งคาถาสั้นที่เป็นภาษาบาลี (พาหุง สหสฺสมภินิมิตฺต สาธุรณฺตย) และส่วนที่เป็นภาษาไทยสรภัญญะ พระคาถาดังกล่าวยกเอาเหตุการณ์ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องมีชัยชนะเหนือมารผจญ เมื่อจะทรงตรัสรู้ และด้วยพระบรมพุทธานุภาพ ก็ขอให้สยามประเทศแคล้วคลาดจากอริราชศัตรูด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในพระคาถาสั้นที่เป็นภาษาไทยสรภัญญะว่า

ด้วยเดชะสัจจะวะจะนา	และนมามิองค์สาม
ของจนิกรพะละสยาม	ชยะสิทธิทุกวาร
ถึงแม้จะมีอริวิเศษ	พละเดชเทียมมาร
ขอไทยพจณพิชิตตะผลาญ	อริแมนมนินทรฯ ⁴⁴

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 2845.

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 2846.

⁴² เรื่องเดียวกัน, 2847.

⁴³ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล, พระราชวงศ์จักรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 (สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นสมัยรัชกาลที่ 6), 43–44.

⁴⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2456 รัตนโกสินทรศก 132 ปีที่ 4 ในรัชกาล เล่ม 2 วันที่ 25 พฤศจิกายน ถึงวันที่ 31 มีนาคม เผยแพร่เป็นที่ระลึกในวันมหาธีรราชเจ้า 25 พฤศจิกายน 2547 ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์, 34-35.

เมื่อสิ้นพิธีบวงสรวงพระเจดีย์แล้ว เสือป่าและตำรวจสวนสนามผ่านหน้าที่ประทับพร้อมเปล่งเสียง “ไชโย” โดยรัชกาลที่ 6 ซึ่งทรงประทับบนเกย ได้ทรงประพรมน้ำมนต์ด้วยพระองค์เอง⁴⁵ การที่พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ไชยคาถาและประพรมน้ำมนต์ด้วยพระองค์เองดังที่กล่าวมานั้น แสดงให้เห็นว่าทรงแสดงพระองค์เป็นผู้แตกฉานทางพระพุทธคาถา อีกทั้งทรงเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางพระพุทธศาสนาเข้ากับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์สยาม เพื่อหนุนเสริมอุดมการณ์ชาตินิยมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลาง รวมถึงพระราชทานน้ำพระพุทธรูปด้วยพระองค์เอง โดยมีต้องอาศัยพระภิกษุแต่อย่างใด ยิ่งเน้นย้ำสถานะความเป็นผู้ที่ศรัทธาสูงสุดในการประกอบพิธีกรรมดังกล่าวด้วย

ความเชื่อในพระราชกฤษฎีกาบริหารของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในรัชกาลที่ 6 นั้นปรากฏให้เห็นเด่นชัดในการพระราชพิธีประกาศสงครามเข้าร่วมรบในสงครามโลกครั้งที่ 1 ดังที่ในวันพระราชพิธีดังกล่าว รัชกาลที่ 6 ทรงเครื่องมหาพิชัยยุทธ อันเป็นฉลองพระองค์ที่ทรงมีพระบรมราชโองการให้ตัดขึ้นเป็นพิเศษ ตามแบบอย่างเครื่องทรงออกศึกสงครามของพระมหากษัตริย์ในอดีต โดยมีลักษณะเป็นผ้าไหมสีเลือดนก และทรงถือ “พระแสงดาบคาบค่าย” ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ในพระหัตถ์ซ้ายอีกด้วย จากนั้นเสด็จฯ โดยกระบวนพยุหยาตราไปยังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อทรงนมัสการพระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร (พระแก้วมรกต) เพื่อเป็นสิริมงคลแก่กองทัพที่จะไปร่วมสงคราม⁴⁶ และในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2461 ก่อนที่จะส่งกองทหารเข้าร่วมในสมรภูมียุโรปนั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีปฐมกรรมขึ้น ตามอย่างที่พระองค์ทรงเชื่อว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำกับกษัตริย์กัมพูชาในอดีต โดยจัดมณฑลพิธีขึ้นบริเวณสนามหลวงด้านทิศใต้ ในพระราชพิธีดังกล่าวนี้ รัชกาลที่ 6 ทรงประทับเหนือตั่งอุทุมพรราชอาสน์ ทรงเหยียบไม้ข่มนาม มีพระแสงดาบคาบค่ายไว้บนพระเพลา⁴⁷

ภาพลักษณ์ของรัชกาลที่ 6 ในพระราชพิธีข้างต้น นอกจากจะเป็นพระราชประสงค์ที่ทรงหวังว่า หากสงครามจบลงด้วยชัยชนะของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตร สยามซึ่งเป็นหนึ่งในชาติพันธมิตรจะสามารถแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้แล้ว ยังเป็นพระราชประสงค์ของพระองค์เองที่ต้องการแสดงพระราชสถานะของพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นจอมทัพของชาติเฉกเช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ทรงนำทัพพาประเทศเข้าร่วม และเพื่อเป็นการ

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, 34-36.

⁴⁶ จมื่นอมรรตรุณารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), *พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5 เรื่อง เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และดุสิตธานี* (กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2512), 82-86.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 131-132.

แสดงพระองค์ต่อสาธารณชนให้ประจักษ์ถึงพระปรีชาญาณทางด้านทหารโดยทั่วกัน⁴⁸ อันแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ 6 ทรงใช้ภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสร้างพระราชบารมีส่วนพระองค์ขึ้นมา ผ่านพิธีกรรม ภาพลักษณ์ และโบราณวัตถุ

นัยสำคัญของการค้นพบยอดธงสีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น สอดคล้องกับภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่มีอิทธิพลต่อราชสำนักกรุงรัตนโกสินทร์อย่างใกล้ชิด วิชา ตังค้ำว่านิช อธิบายว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นพระมหากษัตริย์ที่ราชสำนักแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ให้ความสำคัญในฐานะที่ทรงเป็นวีรบุรุษนักรบแห่งชาติ และผันแปรไปตามแต่ละบริบท ในรัชกาลที่ 6 ก็เช่นกัน ดังปรากฏว่าเมื่อทรงตั้งกองเสือป่าขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2454 เพื่อฝึกประชาชนให้รักชาติ และมีการปลูกฝังให้เกิดความรักชาติในหมู่เสือป่าขึ้น โดยการแสดง "ตำนานเสือป่า" ซึ่งเป็นการแสดงความกล้าหาญของไทยในอดีตที่ฝ่าฟันสร้างชาติขึ้นมา เรื่องที่แสดงมักเกี่ยวข้องกับวีรกรรม ความกล้าหาญของคนไทยในอดีตที่ต้องร่วมกันสร้างบ้านแปงเมือง ขับไล่ข้าศึกศัตรู โดยเรื่องที่แสดงนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คือเรื่อง "สมเด็จพระนเรศวรบินค่ายพม่า" "สมเด็จพระนเรศวรประกาศการบมอญ" และ "พระนเรศวรตีทัพเชียงใหม่" วิชา ตังค้ำว่านิชว่ารัชกาลที่ 6 ทรงให้ความสำคัญกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เทียบเท่ากับพ่อขุนรามคำแหง ในบทพระราชนิพนธ์ *ตำนานเสือป่า* รัชกาลที่ 6 ทรงสร้างภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชให้มีลักษณะที่เป็นนักรบที่กล้าหาญในการทำสงคราม ซึ่งกล่าวได้ว่ารัชกาลที่ 6 ทรงมีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานความคิดประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยมให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น⁴⁹

นอกจากนี้ ยังมีการขุดค้นพบและทูลเกล้าฯ ถวายของโบราณที่เกี่ยวข้องกับการสงคราม และเทวรูปด้วย คือ ใน พ.ศ. 2454 (ร.ศ. 130) นายร้อยเอกขุนประการีปราบได้ทูลเกล้าฯ ถวายยอดธงที่ขุดได้จากป่าไม้ไผ่สีสุก ในเขตแขวงเมืองชัยภูมิ เป็นที่น่าสังเกตว่ายอดธงดังกล่าวนั้นถูกค้นพบตั้งแต่ พ.ศ. 2447 (ร.ศ. 123) แต่เพิ่งนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อรัชกาลที่ 6 ขึ้นเสวยราชย์ ยอดธงดังกล่าวนี้ราษฎรในมณฑลนครราชสีมาขุดพบ เพราะไปขุดหาหัวมันในป่าไม้ไผ่สีสุกข้างบ้าน เมื่อขุดลงไปในดินได้พบยอดธงดังกล่าว แล้วนำไปบูชาที่บ้านเพราะคิดว่าเป็นพระพุทธรูป จากนั้นจึงได้นำไปถวายพระภิกษุช่วยกันรักษาต่อมออีกหลายรูปด้วยกัน จนกระทั่งนายร้อยเอกขุนประการีปราบได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย⁵⁰ ครั้นต่อมา เมื่อ พ.ศ. 2460 พลเสือป่าหิรัญ พุ่มขจร

⁴⁸ เทพ บุญตานนท์, *การเมืองในการทหารไทยสมัยรัชกาลที่ 6* (กรุงเทพฯ: มติชน, 2559), 218.

⁴⁹ วิชา ตังค้ำว่านิช, "ภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชของราชสำนักไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ถึงทศวรรษ 2480," *ฟ้าเดียวกัน* 7, ฉ. 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2552): 117-119.

⁵⁰ หจข. ร.6 บ12. โบราณคดี, วัตถุ / 6 ขุนประการีปราบ ทูลเกล้าฯ ถวายยอดธงที่ขุดได้จากป่าไม้ไผ่สีสุก (14-16 สิงหาคม พ.ศ. 2455).

ข้าราชการเรือนจำจังหวัดสกลนคร ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเทวรูปพระนารายณ์ทรงครุฑทำด้วยโลหะทองแดง ซึ่งถูกพบตั้งแต่เมื่อ 7 ปีที่แล้ว เมื่อพลเสื่อป่าหริ่มตรวจดูลักษณะเทวรูป คิดว่าคงจะเป็นเทวรูปสำหรับสรวมยอดตรงศึก อีกทั้ง “... พ้องกับพระบรมนามาภิไธย...” จึงได้นำขึ้นทูลเกล้าฯถวาย⁵¹

บรรดาโบราณวัตถุที่เชื่อกันว่าเป็นวิเศษทั้งหลายในรัชสมัยนี้ ได้รับการประพันธ์ไว้ในฉันทน์กล่อมพระเศวตรชีรพาหะ ช่างเผือกในรัชกาลที่ 6 อันมีความตอนหนึ่งว่า

แต่องค์พระเถลิงถวัลยา	ชิบติมุทธา
ภิเศกเปเนเอกไอศวรรย์	
บารมีพระมากอนันต์	เกริกเกียรติอัครรรย์
แต่เริ่มในรัชพรรษา	
ได้สิ่งพิเศษนานา	เฉลิมพระเดชา
นภาพเบื่องบาทบงษ์	
ควรอ้างอาทิจือธง	กระบี่ชยุทชยง
แลครุฑพ่าห์อำไพ	
อีกพระแสงสรสุไกร	กำลังรามไชย
เขวงขจัดดิษกร	
บัดนี้มีเสวกรกุญชร	แต่หนออุตร
มาสู่บรมสมภาร	
ด้วยเดชบุญญาภินิหาร	หากมาบรรดล
ให้เห็นประจักษ์แจ้งใจ ฯลฯ	⁵²

บรรดาโบราณวัตถุดังกล่าว ล้วนเป็นสัญลักษณ์ตามคติสมมติเทพตามหลักศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูทั้งสิ้น และกลายมาเป็นวัตถุที่หนุนเสริมสิทธิธรรมทางการเมือง และพระราชบารมีของรัชกาลที่ 6 โดยตรงด้วย ดังที่ปรากฏในประกาศ เรื่อง “ธงพระกระบี่ชยุทพระครุฑพ่าห์น้อยแลพระแสงศรกำลังราม” (สะกดตามต้นฉบับ) ในราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. 130 มีคำอธิบายถึงบรรดาของวิเศษที่มาสู่พระราชบารมีของรัชกาลที่ 6 ที่สะท้อนถึงคติสมมติเทพว่า ความเชื่อใน

⁵¹ หจข. ร.6 บ.12. โบราณคดี, วัตถุ / 18 พลเสื่อป่าหริ่ม ทูลเกล้าฯถวายรูปพระนารายณ์ทรงครุฑที่เก็บได้ที่มณฑลอุดร (22 พฤศจิกายน-14 มกราคม พ.ศ. 2460), 3.

⁵² หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล, พระราชวงศ์จักรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 (สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นสมัยรัชกาลที่ 6), 42-43.

พิธีกรรมและสัญลักษณ์ที่เป็นสิริมงคลนั้นปรากฏอยู่ทั่วโลก เช่นเดียวกับสยามที่เคยนับถือศาสนาพราหมณ์นั้น เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระนารายณ์อวตารมาโปรดสัตว์โลก อีกทั้งพระพุทธศาสนาไม่ได้ห้ามการถือลัทธิที่มีความเชื่อเป็นสุจริต ธรรมเนียมที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพจึงยังเป็นที่นิยมในหมู่ประชาชน และตามคติพราหมณ์นั้นเชื่อว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระนารายณ์อวตาร และพระนารายณ์เป็นเทพเจ้าที่มีครุฑเป็นพาหนะ และมีหนุมาน (กระบี่) เป็นบริวาร จึงปรากฏพระราชประเพณีแต่โบราณที่ใช้ที่มีรูปครุฑ และกระบี่ (วานร) เป็นเครื่องประดับพระเกียรติยศในขบวนเสด็จ คำประกาศดังกล่าว เป็นการโน้มนำให้เห็นว่าการชดเชยและได้มาซึ่งของโบราณอันเป็นมงคลนั้น สอดคล้องกับคติความเชื่อสมมติเทพ และขณะเดียวกันก็ทรงเห็นว่าไม่ได้ขัดแย้งกับพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด⁵³

การพยายามตอกย้ำสถานภาพความเป็นสมมติเทพในรัชกาลนี้ ยังปรากฏให้เห็นจากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศให้มีการเฉลิมพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ในรัชกาลก่อน ให้มีพระนาม “สมเด็จพระรามาธิบดี” ทุกรัชกาลด้วย⁵⁴ แม้แต่พระนิพนธ์ส่วนพระองค์ที่พระราชทานถึงเจ้าพระยารามราฆพ (หม่อมหลวงเพ็ญ ฝิ่งบุญ ณ กรุงเทพ) ก็ทรงใช้พระนามแฝงว่า “ราม วชิราวุธ” อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการตอกย้ำสถานภาพสมมติเทพของพระองค์⁵⁵

5. ท้าวหิรัญพนาสูร: อสูรผู้จงรักภักดี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงมีดวงวิญญานอสูรที่คอยถวายเป็นความจงรักภักดีตั้งแต่ก่อนรับราชสมบัติด้วย นั่นคือ “ท้าวหิรัญพนาสูร” ซึ่งเป็นดวงวิญญานลับที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนับถือตั้งแต่ก่อนขึ้นครองราชสมบัติ เหตุเริ่มเมื่อครั้งยังทรงดำรงพระอิสริยยศที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมารนั้น เมื่อจะเสด็จ ประพาสมณฑลพายัพ ใน พ.ศ. 2449 (ร.ศ. 125) บรรดาข้าราชการที่มีหน้าที่ตามเสด็จ ต่างพากันหวาดกลัวภัยอันตราย เพราะหนทางในการเสด็จ นั้นเป็นป่าเขากันดาร มีโรคภัยสัตว์ร้ายเป็นที่น่าหวาดกลัว จึงทรงมีพระราชดำรัสกับผู้ที่ตามเสด็จ ว่า “. . . ธรรมดาเจ้าใหญ่นายโตจะเสด็จแห่งใดก็ดี คงจะมีทั้งเวทดาและปีศาจฤาสูรอันเป็นสัมมาทิษฐิ (มีความเห็นที่ขอบตามหลักพระพุทธศาสนา - ผู้เขียน) คอยติดตามป้องกันภัยอันตราย . . .” ผู้ที่ตามเสด็จ

⁵³ ทรงพระกระษัตริย์พระครุฑพาหนะน้อย แลพระแสงศรกำลังราม, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 28 ตอน ง (วันที่ 9 เมษายน ร.ศ. 130): 37-42.

⁵⁴ พระบรมราชโองการ ประกาศ เฉลิมพระปรมาภิไธย, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่ม 33, ตอน ก (วันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459): 212-217.

⁵⁵ ราม วชิราวุธ, *ประวัติต้นรัชกาลที่ 6* พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: มติชน, 2552).

ในครั้งนี้ จึงไม่ควรต้องกังวล ต่อมาเมื่อผู้ติดตามเสด็จ ผู้หนึ่งกราบบังคมทูลว่าตนฝันเห็นชายผู้หนึ่ง
รูปร่างล่ำสันใหญ่โต ได้บอกกับผู้ที่ฝันนั้นว่า ตนชื่อ “หิรัญย์” เป็นนอสุรชาวป่า เป็นผู้ปฏิบัติดี
ปฏิบัติชอบ และในการเสด็จ ประพาสมณฑลพายัพครั้งนี้จะมาตามเสด็จ เพื่อคอยดูแลระวัง
มิให้เกิดภัยอันตรายระหว่างทางเสด็จ นั้นด้วย เมื่อมีผู้กราบบังคมทูลเช่นนั้น จึงทรงมีพระราชดำรัส
สั่งให้จัดรูปเทียนเครื่องสังเวศเช่นบูชาในบริเวณป่าที่ประทับ และเมื่อเวลาเสวยค่ำในทุกวัน ก็ทรง
แบ่งพระกระยาหารของพระองค์ไปตั้งเป็นเครื่องเช่นพระราชทานแด่นอสุรตนนั้นเสมอ⁵⁶

ครั้นต่อมา ไม่ว่าจะเสด็จ ไปแห่งใดก็ตาม บรรดาผู้ที่ตามเสด็จ ก็มักพร้อมใจกัน
อัญเชิญให้หิรัญย์นอสุรตามเสด็จ ด้วย และมักเชื่อกันว่าที่ทรงเสด็จ โดยสวัสดิภาพเพราะนอสุร
ตนนั้นตามเสด็จ ไปเฝ้าถวายอารักขา รัชกาลที่ 6 ทรงมีพระราชดำริว่า การที่ผู้คนยังพากัน
นับถือผีเช่นนั้นเป็นเรื่องปรกติของมนุษย์ เช่นเดียวกับที่มีผู้คนพากันนับถือในหิรัญย์นอสุร แม้แต่
พระองค์เองก็ทรงแบ่งเครื่องเสวยไปเช่นสังเวศหิรัญย์นอสุรทุกครั้งจนเป็นธรรมเนียม⁵⁷ อันแสดง
ให้เห็นว่าพระองค์เองก็มีความเคารพนับถือในเรื่องดวงวิญญาณลี้ลับดังกล่าวด้วย

ครั้นเมื่อทรงขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ทรงคำนึงถึงหิรัญย์นอสุร ซึ่งทรงเชื่อว่าคอยคุ้มครอง
ให้เสด็จ ที่ต่างๆ โดยปลอดภัยทุกครั้ง จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ช่างหล่อรูปหิรัญย์นอสุรด้วยทองสัมฤทธิ์
ลักษณะเป็นรูปยักษ์สวมชฎาเทริดอย่างไทย ถือไม้เท้าเป็นเครื่องประดับยศ ช่างหล่อแล้วเสร็จ
ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2454 (ร.ศ.130) พร้อมทั้งประกอบพิธีบวงสรวงอัญเชิญหิรัญย์นอสุรเข้าสิง
สถิตในรูปสัมฤทธิ์ แล้วทรงพระราชทานนามใหม่ว่า “ท้าวหิรัญยพนาสูร”⁵⁸ ต่อมาใน พ.ศ. 2465
ทรงโปรดเกล้าฯ พระเทพธนา นายช่าง ทำการปั้นและหล่อหล่อท้าวหิรัญยพนาสูรขนาดใหญ่ขึ้น
อีกองค์หนึ่ง⁵⁹ ปรากฏหลักฐานด้วยว่ารถยนต์พระที่นั่ง “บุษยานต์” ซึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงใช้ตรวจ
การซ่อมรถของเสื่อป้านั้น มีรูปหล่อท้าวหิรัญยพนาสูรประดิษฐานอยู่ด้านหน้ารถด้วย⁶⁰ เสมือนหนึ่ง
เป็นเทวรูปนำเสด็จ ประจำพระองค์ ในกาลต่อมานั้น รูปหล่อท้าวหิรัญยพนาสูรที่ทรงหล่อขึ้น

⁵⁶ หจข. ร.6 บ12 โบราณคดี, วัตถุ / 26 ท้าวหิรัญยพนาสูร (28 มิถุนายน - 16 สิงหาคม พ.ศ. 2465), 2-3., เรื่องกำเนิดหิรัญย์นอสุรนี้ ส่วนหนึ่งของหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล เล่าว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้ทรงสืบทอดเห็นหิรัญย์นอสุรด้วยพระองค์เอง ดูหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล, พระราชวงศ์จักรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นสมัยรัชกาลที่ 6), 33-34.

⁵⁷ หจข. ร.6 บ 12. โบราณคดี, วัตถุ / 26 ท้าวหิรัญยพนาสูร (28 มิถุนายน - 16 สิงหาคม พ.ศ. 2465), 3.

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, 7.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, 9-11.

⁶⁰ หจข. ไฟล์ภาพดิจิทัล รหัส 10M22M/4. <https://archives.nat.go.th/th-th/> เข้าถึงเมื่อ 20 ธันวาคม 2562.

ครั้งแรกนั้น ตกทอดเป็นพระราชมรดกในสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พระราชธิดา⁶¹

แม้ว่าความเชื่อในท้าวหิรัญพนาสูรจะปรากฏตั้งแต่ พ.ศ. 2449 (ร.ศ.125) ก็ตาม แต่การหล่อรูปปั้นท้าวหิรัญพนาสูรเพิ่งกระทำขึ้นในเดือนเมษายน พ.ศ. 2454 อันเป็นปีที่ 2 ของรัชกาลที่ 6 และเป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญต่อการเมืองในรัชกาลที่ 6 ด้วย เพราะเพิ่งผ่านพ้นการกวาดล้างกบฏ ร.ศ. 130 มีการเกณฑ์จับกุมเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2454 ได้ไม่นาน⁶² แม้ก่อการไม่สำเร็จ แต่กบฏ ร.ศ. 130 กระทบความมั่นคงต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยามอย่างมาก โดยเฉพาะรัชกาลที่ 6 เอง ย่อมทรงหวาดหวั่นพระราชหฤทัยเป็นธรรมดา และขาดความมั่นพระทัยในความปลอดภัย ดังที่ทรงย้ายที่ประทับจากพระราชวังดุสิตมายังพระบรมมหาราชวัง และมีกำหนดเวลาปิดประตูพระราชวังเร็วขึ้น⁶³ การที่รัชกาลที่ 6 ทรงหล่อรูปปั้นท้าวหิรัญพนาสูร จึงน่าจะเป็นผลสืบเนื่องจากบริบททางการเมืองดังกล่าว การที่ทรงมีรูปปั้นท้าวหิรัญพนาสูร จึงช่วยสร้างความมั่นพระทัยมากขึ้นว่าทรงมีอสุรเฝ้าคุ้มครองพระองค์อยู่ในยามที่ทรงหวาดระแวงว่าจะมีผู้ไม่จงรักภักดีคอยปองร้ายต่อพระองค์ และอีกนัยหนึ่งก็เป็นสำแดงพระราชบารมีให้เห็นว่า แม้แต่อสุรก็ยังจงรักภักดีและคอยถวายการคุ้มครอง บรรดาผู้คิดร้ายจงอย่าได้คิดล่วงเกินพระองค์

“ท้าวหิรัญพนาสูร” ของรัชกาลที่ 6 ยังแสดงให้เห็นถึงพระโลกทัศน์ที่ทรงเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ว่าท้าวหิรัญพนาสูรเฝ้าติดตามถวายอารักขาพระองค์ให้แคล้วคลาดปลอดภัย และทรงอธิบายว่าการนับถืออสุรตนนั้นก็ไม่ได้ขัดกับหลักพระพุทธศาสนา เพราะเป็นดวงวิญญาณที่มีความเป็นสัมมาทิฐิสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา และแสดงให้เห็นว่าพระองค์นั้นมีผู้ที่จงรักภักดีไม่เสื่อมคลายมานับตั้งแต่ก่อนเสวยราชสมบัติแล้วนั่นเอง “ท้าวหิรัญพนาสูร” ยังสอดคล้องกับแนวคิดชาตินิยมของรัชกาลที่ 6 ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่ทรงเน้นย้ำ เรื่อง ความจงรักภักดี ดังที่ทรงนิยามถึงผู้ที่เป็นไทยอย่างแท้จริงว่า คือ ผู้ที่จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์⁶⁴

⁶¹ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล, *พระราชวงศ์จักรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 (สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นสมัยรัชกาลที่ 6)*, 33-34.

⁶² อัจฉราพร กมฺพพิศมัย, “กบฏ ร.ศ. 130: ศึกษากรณีการปฏิรูปทางการปกครอง และกลุ่ม “ทหารใหม่” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), 207,

⁶³ เรื่องเดียวกัน, 249-250.

⁶⁴ Walter F. Vella, *Chaiyo King Vajiravudh and The Development of Thai Nationalism*, 60.

6. เหยียดเสื่อป้ารัชกาลที่ 6: เครื่องรางพระราชทาน

ราชสำนักสยามรับอิทธิพลตะวันตกในการสร้างเหรียญตราความดีความชอบ หรือเครื่องราชอิสริยาภรณ์มาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และแพร่หลายเป็นระเบียบชัดเจนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁶⁵ อย่างไรก็ตาม ครั้นมาถึงรัชกาลที่ 6 ปรากฏว่าทรงมีพระราชนิยมที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างธรรมเนียมการพระราชทานเหรียญตราตามแบบตะวันตก เข้ากับวัฒนธรรมเครื่องรางของสยาม และมีนัยเพื่อสร้างเครือข่ายความจงรักภักดีต่อพระองค์เป็นสำคัญ โดยเฉพาะกับกลุ่มเสื่อป้า

เมื่อครั้งที่ยังทรงดำรงตำแหน่งสยามมกุฎราชกุมารนั้น รัชกาลที่ 6 ทรงขาดพระราชอำนาจด้านการทหาร เมื่อทรงขึ้นครองราชย์ จึงทรงมุ่งที่จะเสริมสร้างภาพลักษณ์และพระราชอำนาจทางทหารให้แก่พระองค์ โดยทรงก่อตั้ง “กองเสื่อป้า” อันเป็นเสมือนกองทัพส่วนพระองค์ขึ้น เพื่อใช้องค์การดังกล่าวในการแสดงภาพลักษณ์และบทบาทการทหารในพระองค์ให้ปรากฏต่อสาธารณชน นอกจากนี้ยังทรงใช้กองทัพส่วนพระองค์นี้เป็นเครื่องมือในการคานพระราชอำนาจทางทหารกับบรรดาพระเชษฐาและพระอนุชาด้วย⁶⁶

เมื่อเป็นเช่นนั้น การเป็นสมาชิกเสื่อป้าและลูกเสื่อจึงเป็นช่องทางสำคัญประการหนึ่งในการได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญตรา⁶⁷ ต่อมาในปลายรัชกาลที่ 6 กิจการเสื่อป้าและลูกเสื่อขยายตัวเพิ่มมากขึ้น และมีผู้ที่ต้องการได้รับพระราชทานเหรียญมากขึ้น แต่ความดีความชอบไม่ถึงเกณฑ์ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “เหรียญนายกเสื่อป้า” ขึ้น สำหรับพระราชทานเสื่อป้าและลูกเสื่อที่มีความชอบขึ้นโดยเฉพาะ เพราะก่อนหน้านั้น เมื่อมีการขอพระราชทานบำเหน็จความชอบให้เสื่อป้าและลูกเสื่อ ก็จะต้องขอพระราชทานเหรียญพระราชนิยม เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเสมาพระบรมนามาภิไธยให้ แต่ “...ทรงสังเกตุว่าออกจะเป็นการฟั่นเฟือนไปเป็นอันมาก...” และทรงวิตกว่าถ้าหากสิ้นรัชกาลแล้ว ตำแหน่งนายกเสื่อป้า

⁶⁵ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ, ทรงเรียบเรียง, *ตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) 2558).

⁶⁶ เทพ บุญตานนท์, *การเมืองในการทหารไทยสมัยรัชกาลที่ 6*.

⁶⁷ หจข. บ16 เสื่อป้า. 3 ยศ สัญญาบัตร / 13 เรื่อง พระราชทานเหรียญตราและเหรียญข้าราชการที่เป็นสมาชิกเสื่อป้า (12 - 27 มกราคม พ.ศ. 2458), หจข. บ16 เสื่อป้า. 3 ยศ สัญญาบัตร / 19 เรื่อง เสื่อป้าได้รับพระราชทานยศ, บรรดาศักดิ์, เหรียญตรา (3 สิงหาคม - 5 ตุลาคม พ.ศ.2459)., หจข. บ16 เสื่อป้า. 3 ยศ สัญญาบัตร / 16 เรื่อง พระราชทานบรรดาศักดิ์และเหรียญตราแก่สมาชิกเสื่อป้า (30 เมษายน พ.ศ. 2459 - 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2460).

ในฐานะผู้บังคับบัญชาเสือป่าจะไม่มีเหรียญความชอบใดจะมอบให้เสือป่าและลูกเสือที่ทำความดีความชอบได้ และทรงเห็นว่าเมื่อเสือป่าและลูกเสือคนใดกระทำความดีความชอบช่วยเหลือผู้อื่นอย่างเต็มกำลังความสามารถแล้ว แต่เหตุนั้นไม่อันตรายจนถึงใกล้จะเสียชีวิต ซึ่งเป็นความชอบที่ไม่ถึงเกณฑ์ที่จะได้รับพระราชทานเหรียญพระราชนิยมได้ ครั้นจะจารึกชื่อลงแผ่นทองตามธรรมเนียมของเสือป่าก็ไม่เหมาะสม จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเหรียญขึ้นใหม่ เรียกว่า “เหรียญนายกเสือป่า” สำหรับพระราชทานแก่เสือป่าและลูกเสือที่ประกอบคุณงามความดีตามเกณฑ์ข้างต้น และผู้ที่มิได้เป็นสมาชิกเสือป่าและลูกเสือไม่มีสิทธิได้รับพระราชทานเหรียญดังกล่าว⁶⁸ อันแสดงให้เห็นว่ากิจการเสือป่าและลูกเสือมีความสำคัญต่อการสร้างและพระราชทานเหรียญที่ระลึกในช่วงเวลาดังกล่าว

ตามระเบียบการปกครองคณะลูกเสืออันมาจากพระราชดำริของรัชกาลที่ 6 นั้น เมื่อผู้ใดปลดออกจากกองประจำการเป็นกองหนุนแล้ว จะได้รับพระราชทานเหรียญเป็นที่ระลึกเพื่อเป็นเครื่องหมายว่าเคยเป็นลูกเสือมาก่อน โดยเหรียญทำด้วยโลหะสีขาว สันฐานรูปไข่ ด้านหน้ามีหน้าเสือพิมพ์นูน ด้านหลังเกลี้ยงสำหรับจารึกชื่อผู้ได้รับพระราชทาน รวมถึงชื่อมณฑล เลขประจำกอง และปีที่ปลดเป็นกองหนุน เมื่อได้รับเหรียญแล้ว ควรห้อยให้โผล่ออกมานอกเสื้อ เพราะเป็นเหรียญพระราชทาน และ “ควรนับถือเหมือนนับถือเหมือนเครื่องรางอันหนึ่ง”⁶⁹ ผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญลูกเสือกองหนุนกลุ่มแรกๆ ปลดเป็นลูกเสือกองหนุนช่วง พ.ศ. 2454 - 2455 และได้รับการจารึกชื่อในเหรียญตามระเบียบ โดยชุดที่ 1 มีจำนวนทั้งสิ้น 60 คน และชุดที่ 2 จำนวน 5 คน โดยทำพิธีแจกเหรียญ เมื่อ พ.ศ. 2456⁷⁰ ในปีถัดมาก็มีจำนวนผู้ได้รับพระราชทานเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เช่น พ.ศ. 2456 มีผู้ได้รับพระราชทานเหรียญรวม 360 คน เพิ่มขึ้นกว่าสามเท่าของปีแรก⁷¹ ในพิธีการแจกเหรียญพระราชทานลูกเสือกองหนุน เมื่อ พ.ศ. 2456 พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการได้กล่าวสุนทรพจน์แก่บรรดาลูกเสือกองหนุนที่ได้รับพระราชทานเหรียญที่ระลึก นอกจากจะเน้นย้ำให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์แล้ว เหรียญลูกเสือพระราชทานดังกล่าวยังเสมือนเป็นเครื่องรางด้วย อันมีความว่า

⁶⁸ หจข. บ16 เสือป่า. 3 ยศ สัญญาบัตร / 39 เรื่อง เหรียญนายกเสือป่า (20 มีนาคม พ.ศ. 2466 - 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468).

⁶⁹ พระบรมราชโองการ ประกาศ ข้อบังคับลักษณะปกครองลูกเสือ พระพุทธศักราช 2461, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 35 ตอน ก (16 เมษายน พ.ศ. 2461): 47-48.

⁷⁰ หจข. ศธ. 36. 9 / 1 เรื่อง เหรียญที่ระลึก (23 มกราคม 2454 - 25 กันยายน พ.ศ. 2456), 67, 70.

⁷¹ หจข. ศธ. 36. 9 / 3 เรื่อง เหรียญที่ระลึก (5 กันยายน - 15 มกราคม พ.ศ. 2456). จำนวนนี้นับเท่าที่ปรากฏในหลักฐาน

เหรียญนี้ให้ใช้ร้อยสายสร้อยหรือด้าย ผูกคอได้ทุกเวลา ถ้าสวมเสื้อชั้นนอก ก็ควรให้เหรียญไหลออกมาข้างนอก. เพราะเหรียญนี้เป็นของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทาน ควรนับถือเป็นเหมือนเครื่องรางอันสำคัญ อย่างหนึ่งดังนี้ นักเรียนก็จงถือตามข้อที่แนะนำไว้ และให้เห็นว่าเป็นของสำคัญที่ต้องรักษา และขอกล่าวซ้ำอีกทีหนึ่งว่า เมื่อเห็นเหรียญหรือจับต้อง เข้าแล้วให้นึกว่าเราได้พระราชทานเพราะคุณความดีที่ได้ประพฤติมา และจงเตือนใจว่า เราจะไม่ประพฤติชั่ว ต้องทำความดีอยู่เสมอ และถ้าหาก จะมีอะไรมาชักจูงให้เราประพฤติความชั่วร้ายแล้ว ให้เอามือจับเหรียญ ที่ระฤกนี้แล้วตั้งใจบังคับตนเองให้เป็นเครื่องห้ามไว้อย่าให้ประพฤติ ความชั่วลงได้ (สะกดตามต้นฉบับ)⁷²

คำสั่งสอนข้างต้นยังถูกส่งให้ตีพิมพ์ลง “วิทยาคารย” อีกทั้งส่งให้หนังสือพิมพ์อื่น ๆ และจัดพิมพ์เป็นเล่มด้วย และเป็นระเบียบด้วยว่า เมื่อใดก็ตามที่เป็นการสิ้นปีการศึกษาของ โรงเรียน ต้องนำคำสั่งสอนนั้นออกมาอ่านเตือนใจให้นักเรียนฟังทุกครั้ง⁷³ ปรากฏเด่นชัดว่า การนับถือเหรียญเสื่อป่าพระราชทานให้เป็นเครื่องรางนั้น เกิดจากพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ และเป็นความต่างไปจากเหรียญตราความดีความชอบอื่น เพราะให้ทรงนับถือเป็นเครื่องราง ยิ่งเป็นการทวีความสำคัญของเหรียญพระราชทานมากขึ้นไปอีก

ปรากฏอีกด้วยว่าเมื่อคราวเสด็จฯ บวงสรวงเจดีย์ยุทธหัตถี สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมืองสุพรรณบุรี รัชกาลที่ 6 ทรงบันทึกว่า มีผู้ขุดพบกรุในพระมหาธาตุเมืองสุพรรณบุรี พบพระพิมพ์ ตะกั่ว พระปางลีลา พระพิมพ์ดินปางมารวิชัยจำนวนมาก ชาวเมืองสุพรรณบุรีนับถือว่าเป็น พระเครื่องราง เมื่อพระยาสุพรรณบุรีนำพระเครื่องนั้นขึ้นถวาย รัชกาลที่ 6 ทรง “เห็นว่าเปน ของแจกอย่างเหมาะดี” จึงทรงพระราชทานให้แก่บรรดาเสื่อป่าและทหารที่ตามเสด็จ โดยทั่วถึงกัน และเป็นที่ยินดีกันมาก⁷⁴ เห็นได้ว่า รัชกาลที่ 6 ทรงใช้ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลังผสม เข้ากับวัฒนธรรมเหรียญตราจากตะวันตกเข้าด้วยกัน และทรงพระราชทานพระเครื่องให้กับ

⁷² หจข. ศธ. 36.9 / 1 เรื่อง เหรียญที่ระลึก (23 มกราคม พ.ศ. 2454 - 25 กันยายน พ.ศ. 2456), 125.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, 104.

⁷⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, จดหมายเหตุรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศตวรรษ 2456 รัตนโกสินทรศก 132 ปีที่ 4 ในรัชกาล เล่ม 2 วันที่ 25 พฤศจิกายน ถึง วันที่ 31 มีนาคม เผยแพร่เป็นที่ระลึกในวันมหาธีรราชเจ้า 25 พฤศจิกายน 2547 ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเฉลิมพระเกียรติ 6 รอบพระชนมพรรษา มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์, 34.

กองกำลังเสือป่าอันเป็นชุดความเชื่อเรื่องของขลังที่มีอยู่เดิม แต่ทั้งสองกรณีทรงใช้เพื่อจุดประสงค์เดียวกัน คือ สร้างความจงรักภักดีระหว่างผู้ได้รับพระราชทานกับองค์พระมหากษัตริย์

7. บทสรุป

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เนื่องจากความวุ่นวายทางการเมืองช่วงต้นรัชกาล จึงทรงประดิษฐ์สร้าง และตีความหมายบรรดาศาสนวัตถุ และโบราณวัตถุเพื่อสร้างพระราชบารมี เนื่องจากทรงต้องการแสวงหาการยอมรับในพระราชอำนาจของพระองค์ เหตุดังกล่าวนี้เอง พระราชบารมีของพระองค์จึงสำแดงผ่านการสร้าง - รวบรวม บรรดาศาสนวัตถุและโบราณวัตถุต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เปี่ยมด้วยบุญญาธิการอันสูงส่ง เพราะมีของวิเศษที่มีเป็นอาวุธของเทพเจ้าและมีรูปสัญลักษณ์สอดคล้องกับพระนามของพระองค์ และทรงเป็นวีรกษัตริย์นักรบเฉกเช่นกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพราะทรงพบยอดธงศึกเมื่อคราวสงครามยุทธหัตถี รวมถึงการที่ทรงยอมรับนับถือดวงวิญญูณลีลับผู้จงรักภักดี เพื่อให้คอยถวายอารักขา กล่าวได้ว่า การเน้นย้ำความศักดิ์สิทธิ์ของศาสนวัตถุต่าง ๆ แห่งรัชกาลนี้ เกิดจากเงื่อนไขทางการเมือง และพระราชนิยมที่ต้องการแสดงพระราชบารมี - บุญญาธิการของพระองค์ผ่านวัตถุทางวัฒนธรรมความเชื่อ เพื่อให้พระองค์ทรงเป็นที่เคารพยำเกรง และยังคงสอดคล้องกับแนวคิดชาตินิยมที่ทรงเป็นผู้สร้างขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ชาติ” ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ “พระมหากษัตริย์”⁷⁵

⁷⁵ Walter F. Vella, *Chaiyoi! King Vajiravudh and The Development of Thai Nationalism*, 62-66.

รายการอ้างอิง

เอกสารชั้นต้น

การถือน้ำพิเศษกองเสื่อป่า มณฑลนครไชยศรี, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 28 ตอนที่ ง (วันที่ 24 กันยายน ร.ศ. 130): 1331-1334,

การถือน้ำสมาชิกลีเสื่อป่า, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 28 ตอนที่ ง (10 มีนาคม ร.ศ.130): 2642-2643.

การพระราชพิธีถือน้ำพิเศษเสื่อป่า และตั้งเจ้าพระยา, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 30 ตอนที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2456): 2788-2791.

กำหนดการรับพระสุพรรณบัตรเฉลิมพระนาม (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ), *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 5 ตอนที่ 47 (วันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2431): 415.

ธงพระกระบี่พระศรคู่พาทนน้อย แลพระแสงศรกำลังราม, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 28 ตอนที่ ง. (วันที่ 9 เมษายน ร.ศ. 130): 37-42.

พระบรมราชโองการ ประกาศ ขอบังคับลักษณะปกครองลูกเสือ พระพุทธศักราช 2461, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 35 ตอนที่ ก (16 เมษายน พ.ศ. 2461): 11-68.

พระบรมราชโองการ ประกาศ เฉลิมพระปรมาภิไธย, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 33 ตอนที่ ก (วันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2459): 212-217.

พระราชพิธีพุทธาภิเษก แลสมโภชพระพุทธรูปนันทนปฏิมากร (แก้วมรกตน้อย), *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 31 ตอนที่ ง (วันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2457): 2327-2336.

เสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการพระเจดีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีไชยชนะยุทธหัตถี, *ราชกิจจานุเบกษา* เล่มที่ 30 ตอนที่ ง (วันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2456): 2839-2856.

หจข. บ16 เสื่อป่า. 3 ยศ สัญญาบัตร / 13 เรื่อง พระราชทานเหรียญตราและเหรียญข้าราชการที่เป็นสมาชิกลีเสื่อป่า (12 - 27 มกราคม พ.ศ. 2458).

หจข. บ16 เสื่อป่า. 3 ยศ สัญญาบัตร / 16 เรื่อง พระราชทานบรรดาศักดิ์และเหรียญตราแก่สมาชิกลีเสื่อป่า (30 เมษายน พ.ศ. 2459 - 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2460).

หจข. บ16 เสื่อป่า. 3 ยศ สัญญาบัตร / 19 เรื่อง เสื่อป่าได้รับพระราชทานยศ, บรรดาศักดิ์, เหรียญตรา (3 สิงหาคม - 5 ตุลาคม พ.ศ. 2459).

หจข. บ16 เสื่อป่า. 3 ยศ สัญญาบัตร / 39 เรื่อง เหรียญนายกลีเสื่อป่า (20 มีนาคม พ.ศ. 2466 - 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468).

หจข. ร.6 บ12 โบราณคดี, วัตถุ / 26 ท้าวหิรันยพนาสูร (28 มิถุนายน - 16 สิงหาคม พ.ศ. 2465).

หจข. ร.6 บ12. โบราณคดี, วัตถุ / 18 พลเสื่อป่าหิรม์ ทูลเกล้าฯ ถวายรูปพระนารายณ์ทรงครุฑที่เก็บได้ที่มณฑลอุดร (22 พฤศจิกายน - 14 มกราคม พ.ศ. 2460).

หจข. ร.6 บ12. โบราณคดี, วัตถุ / 2 ครบโบราณที่เก็บได้ที่เขาชอนเดียวกับรูปกระป๋องชครุฑพ่าห์ (26 - 27 มีนาคม พ.ศ. 2453).

หจข. ร.6 บ12. โบราณคดี, วัตถุ / 6 ขุนประการริปราบ ทูลเกล้าฯ ถวายยอดธงที่ขุดได้จากป่าไม้ไผ่สีสุก (14 - 16 สิงหาคม พ.ศ. 2455).

หจข. ศธ. 36. 9 / 1 เรื่อง เหยื่อที่ระลึก (23 มกราคม 2454 - 25 กันยายน พ.ศ. 2456).

หจข. ศธ. 36. 9 / 3 เรื่อง เหยื่อที่ระลึก (5 กันยายน - 15 มกราคม พ.ศ. 2456).

หนังสือและบทความในหนังสือ

จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.128 ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ พิมพีในงานพระราชทานเพลิงศพ มหาเสวกเอก พระยาอุดมราชาภักดี (โถ สุจริตกุล) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 27 มิถุนายน 2502. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2502.

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หอพระสมุดสำหรับพระนครรวบรวมจัดพิมพ์พระราชทานในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ปีกุน พ.ศ. 2466 พระนคร: โสภณพิพรรฒนาการ, 2466.

ชานันท์ ยอดหงษ์. “นายใน” สมัยรัชกาลที่ 6 พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มติชน, 2560.

ดำรงราชานุภาพ, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. ตำนานเครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2558.

เทพ บุญตานนท์. การเมืองในการทหารไทยสมัยรัชกาลที่ 6. กรุงเทพฯ: มติชน, 2559.

พระราชลัญจกร. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539.

พูนพิศมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า. พระราชวงศ์จักรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 (สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็น สมัยรัชกาลที่ 6) กรุงเทพฯ: มติชน, 2561.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุรายวันในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พุทธศักราช 2456 รัตนโกสินทรศก 132 ปีที่ 4 ในรัชกาล เล่ม 2 วันที่ 25 พฤศจิกายน ถึง วันที่ 31 มีนาคม เผยแพร่เป็นที่ระลึกในวันมหาธีรราชเจ้า 25 พฤศจิกายน 2547

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ลายพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2453 ไปสนามจันทร์และขึ้นพระตำหนัก เผยแพร่เป็นที่ระลึกในวันมหาธีรราชเจ้า 25 พฤศจิกายน 2540 ณ พระตำหนักทับขวัญ พระราชวังสนามจันทร์.

ราม วชิราวุธ [นามแฝง]. ประวัติต้นรัชกาลที่ 6 พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน, 2552.

รายละเอียดพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระราชมณเฑียร (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แล เสด็จเสด็จพระนคร พระพุทธศักราช), บรรณาธิการโดย ศาสตราจารย์พิเศษชงทอง จันทรางศุ, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2558.

วรพร ภู่งศ์พันธุ์. *สถาบันกษัตริย์ในกฎมณเฑียรบาล*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.

สายชล สัตยานุรักษ์. *พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมือง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325-2352)* กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.

อมรรตฤณารักษ์, จมีน (แจ่ม สุนทรเวช), *พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 5 เรื่อง เหตุผลที่รัชกาลที่ 6 ทรงประกาศสงคราม และดุสิตธานี*. กรุงเทพฯ: ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2512.

Vella, Walter F. *Chaiyo! King Vajiravudh and The Development of Thai Nationalism*. Honolulu: University Press of Hawaii, c1978.

Wyatt, David K. *Thailand: A Short History Second Edition*. Chiang Mai: Silkworm Books, 2004.

บทความวารสาร

วิศิธา ตั้งคำวานิช, “ภาพลักษณ์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชของราชสำนักไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ถึงทศวรรษ 2480,” *ฟ้าเดียวกัน* 7, ฉ. 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2552): 94-132.

วิทยานิพนธ์

กรรณภิมรย์ สุวรรณานนท์. “พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการสร้างชาติไทย.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

ภัชราพร ช่างแก้ว. “พุทธศาสนากับการก่อตัวของรัฐไทยแบบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

มัทนา เกษกมล. “การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์เรื่องการเมืองและการปกครอง ในรัชกาล

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468).” วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

อัจฉราพร กมุทพิสมัย. “กบฏ ร.ศ. 130: ศึกษากรณีการปฏิรูปทางการปกครอง และกลุ่ม “ทหารใหม่.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

หจข. ไฟล์ภาพดิจิทัล รหัส 10M22M/4. สืบค้น <https://archives.nat.go.th/th-th/> เข้าถึงเมื่อ 20
ธันวาคม 2562.